

УДК 373.2.015.31:17.022.1:37.014.3
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.49.165-168

Пуйо Ольга Ігорівна

кандидат педагогічних наук, PhD дошкільна освіта
асистент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільський національний педагогічний університету імені В. Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
puyo.olia@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-4910-0497>

ФЕНОМЕН ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ

Анотація. Сучасне суспільство значну увагу приділяє інтелектуальному розвитку дітей. Емоційно-ціннісний розвиток дітей дошкільного віку довгі роки залишався поза увагою освітнього департаменту, батьків. Новий державний стандарт дошкільної освіти започаткував позитивні зрушення в цьому напрямку, однак проблема формування структури феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку є мало дослідженою, що посилює актуальність проблеми. Метою статті є розкрити структуру феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку, його особливості у світлі освітніх реформаційних процесів. Дослідна робота проведена за допомогою методів аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, систематизації, наукового узагальнення, діалектичного методу пізнання. Результатом дослідження є запропонований триступеневий інтеграл феномена ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку із виокремленими складовими, компонентами, показниками та методами.

Ключові слова: ціннісні орієнтації; феномен ціннісних орієнтацій; аттитюд; освітній стандарт.

Вступ. Ціннісні орієнтації є стрижнем свідомості особистості, що відображається у практичній діяльності. Це складне утворення починає формуватися у дошкільному віці і завершує – у дорослому. Ціннісні орієнтації особистостей забезпечують суспільний поступ в цілому, тому структурі феномена ціннісних орієнтацій (складовим, компонентам, показникам, критеріям і методам) слід приділити увагу в контексті освітніх змін загалом, а також новачків у дошкільній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ученими досліджено ціннісні орієнтації та їх значення для розвитку особистості (О.Кононко, О.Коханова, Л.Токарева, М.Рокіч); розкрито особливості та обґрунтовано механізм формування моральних цінностей і ціннісних орієнтацій (І.Бех, В.Галузяк). Доведено значущість першої (дошкільної) ланки освіти у формуванні ціннісних орієнтацій особистості (Т.Піроженко, С.Ладивір, І.Карабаєва, К.Карасьова, Л.Соловйова); визначено засоби, що впливають на формування ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку (Н.Бондарено, Н.Ашиток, С.Світлична, І.Лапченко, В.Маршицька, О.Половіна, О.Удіна, Л.Артемова, О.Кошелівська, Н.Дятленко) [4]. Т. Піроженко приділила значну увагу дослідженню феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку і виокремила ключові позиції цього інтегрального утворення [2]. Наукове дослідження О.Пуйо розкриває походження та інтегрованість структурних елементів феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор [4].

Метою статті є проаналізувати структуру феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в контексті реформаційних процесів в освіті. Дослідження розкриває новий погляд на ціннісні орієнтації дітей старшого дошкільного віку як феномена, котрому притаманна чітка структура із складовими, критеріями, показниками та методами.

Методи дослідження: аналіз та синтез джерел інформації, порівняння та систематизація матеріалів розвідки дозволили узагальнити та діалектично представити результати за допомогою таблиці, що розкриває структуру феномена ціннісних орієнтацій.

Виклад основного матеріалу. Державний стандарт дошкільної освіти – Базовий компонент дошкільної освіти (2021) в усіх освітніх напрямках пріоритетного значення надає формуванню ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку. У вступі до БКДО (2021) перелічено цінності дошкільної освіти, кожен напрям інваріативної складової (особистість дитини, дитина в сенсорно-пізнавальному просторі, дитина в природному довкіллі, гра дитини, дитина в соціумі, мовлення дитини, дитина у світі мистецтва) включає параграф «емоційно-ціннісне ставлення», в котрому зазначено ціннісні акценти конкретного освітнього напрямку [1].

Формування ціннісних орієнтацій відповідає структурі триступеневого інтегралу. Складовими структури феномена ціннісних орієнтацій особистості є: емоційна, змістова та діяльнісна.

Феномен – виняткове, незвичайне, рідкісне явище; явище, що дане нам у досвіді, сприйняте органами чуттів [7, с.701].

Т. Піроженко у своїх дослідженнях значну увагу приділяє феномену ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку і наголошує на тому, що саме дошкільний вік є відправною точкою формування ціннісних орієнтацій особистості. Ціннісна структура особистості є результатом процесів, з одного боку, засвоєння суспільних цінностей, моральних норм, ролей, а з другого – становлення особистісного «Я», розвитку самосвідомості людини. Відсутність феномена ціннісних орієнтацій руйнує можливості особистості у цілепокладанні, баченні перспектив, вимагаючи постійного супроводу дорослого та його коментарів щодо різної діяльності, в яку включена дитина.

Феномен ціннісних орієнтацій дитини можна досягнути лише в особистісному контексті за умови активності особистості, її діяльності та поведінки [2].

Тракування ціннісних орієнтацій особистості як феномена дозволяє розкрити їх як структуру цілісного утворення зі складовими, компонентами та показниками формування в дітей старшого дошкільного віку.

Емоційна складова формується на основі досвіду, підкріпленого переживаннями та емоціями.

Емоційній складовій відповідає виокремлений нами в ході дослідження цінностей співпереживання, взаємодії та дружби дітей старшого дошкільного віку, *емоційно-вольовий компонент* формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор. Це зумовлено тим, що емоційно-ціннісне ставлення дітей старшого дошкільного віку до себе, що проявляється у самоставленні та загальній самооцінці, є однією з особливостей формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку. Інша особливість – сформованість у дитини суспільності мотивів та внутрішніх етичних інстанцій, що дозволяє дитині доволіно регулювати поведінку через засвоєні еталони та вольові зусилля, забезпечується вольовою компонентою. Емоційна складова особливо яскраво відображається під час ігор загалом, а зокрема рухливих ігор. Діти старшого дошкільного віку під час рухливих ігор проявляють різноманітні емоції: від радості до злості та розчарування. В той же час діти передшкільного віку очікують в грі їх емоційного сприйняття учасниками [4].

Дослідження П.Сімонова засвідчує, що емоції відображають предмети та події зовнішнього середовища в їх відношенні до актуальних потреб, що зумовлює категорію значимості цих предметів та явищ, а отже, їхню суб'єктивну оцінку. Таким чином, ціннісне сприйняття світу найперше є емоційно-ціннісним, оскільки для особистості значимість дійсності визначається емоційною складовою предметів та діяльності, в якій вона приймає участь [6].

Емоційно-вольовий компонент включає розуміння дитиною дошкільного віку власних бажань, емоційних переживань, здатність проявляти та контролювати емоції, співчувати та проявляти емпатію, вболівати за результати спільної діяльності, здатність долати невдачі, труднощі та не реагувати на них вольовими діями.

Змістовим параметром *емоційно-вольового компонента* феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор є *чуттєво спрямований критерій*. Він відображає чуттєвість дитини старшого дошкільного віку, що визначено такими показниками: розуміння власних та емоцій інших людей, прояв співчуття, здатність управління емоціями.

Змістова складова структури формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку характеризується наявністю знань, на основі яких формується судження і переконання про особливості взаємодії між людьми, сутність співчуття, дружні

відносини [4].

Наведені вище судження зумовити вибір *когнітивного компонента* з метою дослідження у дітей старшого дошкільного віку цінностей співпереживання, дружби, взаємодії засобами рухливих ігор. Когнітивний компонент становить усвідомлення об'єкта аттитюда, що охоплює думки і переконання, яких людина дотримується щодо тих чи інших предметів, людей, які сприяють формуванню її власного судження стосовно того, що є ширим, а що – ні [3]. Аттитюд – це суб'єктивної орієнтації індивіда як члена групи на ті чи інші цінності, що зумовлює визначення соціально прийнятних способів поведінки [5].

Отже, змістова складова феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку відповідає орієнтації на знання дитини про цінності взаємодії, співпереживання, дружби, їх роль у життєдіяльності людей в цілому та у спілкуванні з ровесниками зокрема. *Змістова складова* означеного компонента включає знання змісту та правил рухливих ігор, що зумовило вибір *знаннєво-орієнтованого* критерію формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор. Показниками знаннєво-орієнтованого критерію сформованості цінностей співпереживання, взаємодії, дружби дітей старшого дошкільного віку є наявність знань про цінності взаємодії, співпереживання та дружби, про зміст і правила рухливих ігор, обізнаність із правилами поведінки в рухливих іграх.

Діяльнісна складова феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку відображає потреби та інтереси особистості. В процесі трудової, художньої, ігрової діяльності діти старшого дошкільного віку утверджують основні цінності. Найбільшу активність діти передшкільного віку проявляють в ігровій діяльності. Діяльнісний компонент включає сформованість ігрової компетентності, вміння діяти гнучко, брати на себе відповідальність в ігрових ситуаціях. Змістовим відображенням *діялісного компонента* є *операційний показник* сформованості ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку. Він визначається такими показниками: вміння виявляти власні емоції та адекватно реагувати на емоції інших, вміння дотримуватися правил гри, вміння брати на себе відповідальність, ініціювати і налагоджувати взаємодію між усіма учасниками гри.

Виокремлені компоненти, критерії та показники сформованості ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор наведені в *Таблиці 1* [4].

Таблиця 1.

Компоненти, критерії та показники сформованості ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор

№	Компоненти	Критерії	Показники	Методи
1	Емоційно-вольовий	Чуттєво спрямований	- розуміння емоцій своїх та інших; - прояв співчуття; - здатність управляти емоціями.	Спостереження за поведінкою дітей, дидактичні ігри, вправи на розуміння емоцій
2	Когнітивний	Знаннєво орієнтований	- наявність знань про цінності взаємодії, співпереживання та дружби; - наявність знань про зміст і правила рухливих ігор; - обізнаність з правилами поведінки в рухливих іграх.	Бесіди за змістом ігрових та життєвих ситуацій, змістом художніх творів
3	Діяльнісний	Операційний	- вміння виявляти власні емоції та адекватно реагувати на емоції інших; - вміння дотримуватися правил гри; - вміння брати на себе відповідальність, ініціювати і налагоджувати взаємодію між усіма учасниками гри.	Аналіз ігрових ситуацій та ігрових дій, рефлексія, тематичні мініатюри

Визначенню вихідного рівня сформованості ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливої гри передував підбір завдань до кожного показника в межах виокремлених критеріїв: спостереження за дітьми під час рухливих ігор, дидактичні ігри, вправи, бесіди, аналіз ігрових ситуацій, рефлексія, тематичні мініатюри.

Відповідно до структури формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор здійснено авторську добірку дидактичних ігор, спрямованих на формування емоційного інтелекту дітей («Відгадай емоцію», «Дзеркало емоцій», «Подаруй емоцію», «Пантоміма емоцій», «Абетка емоцій», «Відреагуй по-іншому», «Кімната сміху»), запропоновано методи і прийоми організації та проведення рухливих ігор, ігрові прийоми в процесі проведення рефлексії та введення малих фольклорних форм, які сприяють формуванню цінностей дружби, співпереживання, взаємодії у дітей старшого дошкільного віку, добірку музичних рухливих ігор з позитивним емоційним навантаженням, спрямованих на формування цінностей дружби,

взаємодії, співпереживання. Також проведено бесіди «Що значить співпереживати з другом?», ігрові вправи «Будемо вежу», «Гусінь». Для діагностики рівня прояву діяльнісного компонента використано метод педагогічного спостереження.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Структура феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку є складним інтегральним утворенням, в якому кожна складова, компонент, показник та методи є взаємопов'язаними. Феномен ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку містить емоційну, змістову, діяльну складову. Його наявність виступає запорукою особистості у цілепокладанні та плануванні діяльності з опорою на ціннісне сприйняття світу. Однак проблема феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку потребує більш детального вивчення у світлі всеукраїнських та світових освітніх реформаційних процесів. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні формування феномена ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами різних видів ігор для дошкільників.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 03.09.2021)
2. Піроженко Т. Ціннісні орієнтації дітей старшого дошкільного віку в сьогоденних реаліях життя. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. 2014. Вип. 4 (1). С. 172–186.
3. Пovalii Л.В. Проблема цінностей: теоретичний аспект. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*. Матеріали наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України. Івано-Франківськ. 2014. С.119–122.
4. Пуїо О.І. *Формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор*: дис. ... канд. пед. наук: 012/ Київський унів. ім.Б. Грінченка. 2021. 276 с.
5. Осипов Г.В. *Социологический энциклопедический словарь*. Москва: Норма, 1998. 488 с.
6. Симонов П.В., Ершов П.М. *Темперамент, характер, личность*. Москва: Наука, 1984. 161 с.
7. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. 776 с.

References

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education]. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Pirozhenko, T. (2014). Tsinnisni oriientatsii ditei starshoho doshkilnoho viku v sohodennykh realiakh zhyttia [Value orientations of older preschool children in today's realities of life]. *Collection of scientific works of Kostyuk Institute of Psychology of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine of Ukraine. Series: Actual problems of psychology, 4* (1), 172–186. [in Ukrainian].
3. Povalii, L.V. (2014). Problema tsinnosti: teoretychnyi aspekt: Suchasnyi vykhovnyi protses: сутність та innovatsiyni potentsial [The problem of values: theoretical aspect: Modern educational process: essence and innovative potential]. *Proceedings of the scientific-practical conference of the Institute of Education Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine* (pp.119–122). [in Ukrainian].
4. Puio, O.I. (2021). *Formuvannia tsinnisnykh oriientatsii ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy rukhlyvykh ihor* [Formation of value orientations of children of senior preschool age by means of mobile games] [Unpublished Candidate dissertation]. V.Hrinchenko Kyiv University. [in Ukrainian].
5. Osypov, H.V. (2000). *Sotsyolohycheskyi entsyklopedycheskyi slovar* [Sociological encyclopedic dictionary]. Norma. [in Russian].
6. Symonov, P.V., Ershov, P.M. (1984). *Temperament, kharakter, lychnost* [Temperament, character, personality]. Nauka. [in Russian].
7. Melnychuk, O.S. (Ed.). (1977). *Slovyk inshomovnykh sliv* [Foreign words dictionary]. Holovna redaktsiia URE. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.09.2021 р.
Стаття прийнята до друку 29.09.2021 р.

Puio Olga

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant
Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine

PHENOMENON VALUE ORIENTATIONS OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATIONAL STANDARDS

Abstract. Modern society pays considerable attention to the intellectual development of children. Emotional and value development of preschool children for many years remained out of the attention of the educational department, parents. The new state standard of preschool education has initiated positive changes in this direction, but the problem of the uniqueness of the formation of value orientations of older preschool children is little studied, which increases the urgency of the problem. The aim of the article is to reveal the structure of the phenomenon of value

orientations of older preschool children, its features in the light of educational reformation processes. The article highlights the components of the phenomenon of value orientations of older preschool children: emotional, semantic, and activity. It highlights the components that correspond to these components: emotional-volitional, cognitive, and activity. The criteria of each component are defined: emotional-volitional – sensory-oriented criterion, cognitive – knowledge-oriented, activity - operational. These criteria are met by indicators of the formation of value orientations of older preschool children. Indicators of understanding the emotions, the expression of compassion, the ability to control emotions correspond to the sensory-oriented criterion; knowledge-oriented criterion includes the presence of knowledge about the values of interaction, empathy and friendship, the content and rules of mobile games, the rules of conduct in the game; operational criterion is responsible for the ability to express emotions and respond to the emotions of others, follow the rules of the game, take responsibility, initiate and establish interaction between all participants in the game. The research work was carried out using the methods of analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, systematization, scientific generalization, dialectical method of cognition. As a result of the study we provide three-stage integral of the phenomenon of value orientations of preschool children with selected components, components, indicators and methods.

Key words: value orientations; the phenomenon of value orientations; attitude; educational standard.